

**Специфіка внутрішньоособистісних конфліктів
студентів педагогічного університету**

Чала Олена Андріївна,
старший викладач кафедри
загальної, вікової та
педагогічної психології
КМПУ ім. Б.Д. Грінченка

Процес становлення особистості, формування її індивідуальних проявів супроводжується переживанням і подоланням ряду суперечностей як зовнішнього характеру при взаємодії індивіда з соціумом, так і внутрішньоособистісних конфліктів. Ці психічні феномени мають позитивне призначення – поштовх, стимуляцію до особистісного зростання, у випадку їх конструктивного подолання людина отримує вагомий досвід, вдосконалює механізми самореалізації. Розуміння цього можна знайти ще у філософських розміркуваннях та висловах древніх мудреців, які справедливо зауважували, що головним носієм конфлікту є людина, якій сам сенс існування покладає завдання – розв'язувати суперечності.

В основі переживання людиною внутрішньоособистісного конфлікту лежать суперечності, що виражають неузгодженість певних настанов, смислових позицій людини і спричиняють психологічний дискомфорт. Хоча цей психологічний феномен має внутрішню локалізацію, однак його виникнення здебільшого визначається специфікою взаємодії особистості з соціальним оточенням. По мірі дорослішання індивіда й формування його особистісних якостей внутрішньоособистісний конфлікт може виникати через проблеми самовизначення у юнаків та суперечності самореалізації дорослих.

В юнацькому віці розв'язується ряд психологічних завдань, що неминуче супроводжується переживанням представниками цього періоду

внутрішньоособистісних конфліктів. Перебування молодих людей в статусі студентів накладає свою специфіку на означений психологічний феномен щодо його змісту на детермінації. Однак вміння юнаків конструктивно долати ці конфлікти визначає спроможність адекватно пристосовуватись на нових соціальних умов. За цих обставин актуальним видається завдання вивчення змісту та динаміки переживання і подолання внутрішньоособистісних конфліктів студентами, що і стало предметом нашого дослідження.

Метою даної роботи є аналіз специфіки внутрішньоособистісних конфліктів студентів педагогічного університету, що стали суб'єктами нашого дослідження.

Теоретичну основу розгляду внутрішньоособистісного конфлікту як психологічного феномену становлять роботи корифеїв психологічної науки Л.С.Виготського, Л.І.Божович, В.В.Століна, Б.В. Братуся, В.А.Петровського, С.А.Абульханової-Славської, С.Л.Рубіншейна, О.М.Леонтьєва, В.С.Мерліна, А.Г.Лурії, Б.Г.Ананьєва. Свій внесок у вивчення означеної дефініції внесли вітчизняні психологи Н.В.Чепелева, Г.В.Ложкін, Е.Ф.Зеєр, Т.Ю.Левченко, Н.І.Пов'якель, Л.Ф.Ткачова, Т.М.Дубчак, Н.Є.Герасімова та інші.

Згідно даних кандидата психологічних наук Н.Є. Герасімової, можна виділити наступні типи внутрішньоособистісних конфліктів:

- мотиваційний, що розгортається між мотивами «хочу» і «хочу», тобто є зіткненням двох більш-менш рівноцінно привабливих бажань,
- конфлікт неадекватної самооцінки, що виявляється як суперечність двох альтернативних можливостей, відповідних їм мотивів «можу» і «можу»,
- моральний, що передає неспівпадання бажань і вимог, мотивів «можу» і «треба»,

- рольовий, змістом якого є боротьба вимог декількох сфер діяльності і відповідних мотивів «треба» і «треба»,
- конфлікт нереалізованого бажання, де фігурує противага бажань і можливостей та мотиви «хочу» і «можу»,
- адаптаційний, що виявляється через невідповідність вимог і можливостей з протистоянням мотивів «треба» і «можу» [2, 55].

Спираючись на цю класифікацію, ми можемо більш детально розглянути і проаналізувати зміст та детермінанти внутрішньоособистісних конфліктів студентів педагогічного університету, беручи до уваги результати їх опитування взимку поточного року. При аналізі означеного психологічного феномену зважатимемо на специфіку майбутньої професії студентів та динаміку її здобуття.

Отже, виходячи з логіки розгляду питання, яка підтверджується практикою психологічного консультування, першим внутрішньо-особистісним конфліктом, з яким зіштовхуються ще потенційні студенти, наразі абітурієнти педагогічного університету, є *мотиваційний*. Загальновідомо, що обираючи майбутню професію, особистість спирається на декілька чинників, серед яких фігурують зовнішні – зміст діяльності, її престижність та можливості матеріального забезпечення, пропозиції ринку працевлаштування тощо, та внутрішні – покликання, інтереси, психофізіологічні здібності. При зосередженості юнака на перспективах здобуття вчительської професії неминучим є розгортання боротьби мотивів, суперечності на кшталт справжнього інтересу до педагогічної діяльності і визнання низької її престижності в сучасному суспільстві. Або ж може приваблювати відносна легкість вступу до педагогічного ВНЗ і лякати специфіка самої професійної діяльності вчителя школи. Навіть розв'язання цього конфлікту на користь вибору педагогічної діяльності юнаком є лише першим кроком на шляху формування його професійної ідентичності. Вступ до університету започатковує тривалий шлях здобуття педагогічної компетентності і відповідного підтвердження чи заперечення студентом

правильності свого професійного вибору. Відтак, вже на початку навчання мотиваційний конфлікт може набути нової сили, коли юнак зіштовхнеться з проблемою неадекватності майбутньої професії своїм очікуванням. Також ця проблема може ускладнитись при проходженні студентом педагогічної практики, яка стає своєрідним «лакмусом» підтвердження чи навпаки, заперечення успішності професійного самовизначення.

Отже, спираючись на типологію внутрішньоособистісних конфліктів, мотиваційний конфлікт студентів може набути двох форм – амбівалентної, для якої характерне складне, проблемне зважування переваг та недоліків майбутньої професії вчителя, і вітальної, що виявляється у випадку визнання студентом неправильності здійсненого професійного вибору, потім продумування наступних дій – подальшого навчання для здобуття педагогічної кваліфікації чи дострокового його припинення й повторення ситуації вступу до вже іншого вищого навчального закладу [1, 198].

Наступним типом внутрішньоособистісних конфліктів, носіями якого стає більша кількість студентів, ніж попередньо розглянутого, є *адаптаційний*. Вступивши до університету, юнак потрапляє в нове соціальне середовище, набуває статусу студента, що неминуче спричинює адаптаційні процеси його особистості. Проблема може з'явитись, коли значні і прогресуючі вимоги організації та змісту навчання перевищать розумові можливості студента. Наприклад, студенти першого курсу філологічної підготовки порахували, що повинні щодня опрацьовувати близько 300 сторінок наукових текстів, щоб сповна виконувати домашні завдання. Навряд чи можна сподіватись на продуктивне, критично осмислене засвоєння інформації при такому обсязі розумового навантаження юнаків. Цей конфлікт стосується добросовісних студентів, налаштованих на якісне навчання в університеті. Інші ж, з більш розмитою навчальною мотивацією, можуть практикувати несистематичне, епізодичне виконання домашніх завдань, а далі у них внутрішньоособистісний конфлікт породиться загрозою неуспішності збереженню статусу студента.

Специфіка кредитно-модульної форми організації навчання в університеті передбачає накопичення студентом великої кількості балів у загальному рейтингу академічної групи за умов значної пізнавальної активності студента, постійної презентації розумових надбань, виявів свого роду інтелектуальної конкурентоспроможності. В ході пристосування до кредитно-модульної форми організації вузівського навчання юнак, якому характерна низька комунікативна активність, сором'язливість, може досягти посередніх успіхів у навчанні (в бальному еквіваленті) навіть за умов значного розумового навантаження, що, в свою чергу, може спричинити внутрішньоособистісний конфлікт.

Як різновид адаптаційного можемо визначити *комунікативний* конфлікт, зумовлений труднощами пристосування першокурсника до нового колективу та формуванням певного соціального статусу в ньому. По суті цей конфлікт є наслідком проявів неадекватної самооцінки юнака: сором'язливість, замкнутість може відштовхнути від нього одногрупників, так само як завищена самооцінка, яка супроводжується хвалькуватістю, грубістю, агресивністю, викличе негативне ставлення інших студентів. Оскільки для представників юнацького віку все ще значимим залишається статус в середовищі ровесників, то сприймання його як негативного викликає болючі переживання.

Впродовж подальшого навчання студент може зіштовхнутися з переживанням *когнітивного* конфлікту, що породжується різким неспівпаданням його пізнавальних інтересів із змістом навчальних дисциплін. Ця проблема більш характерна для початку навчання в університеті, коли викладаються здебільшого загальновузівські курси, а безпосередня професійна підготовка ще попереду, в той час як ще з старшого шкільного віку юнак має диференційовану навчальну мотивацію. Цей конфлікт може навіть викликати сумніви студента у правильності його професійного вибору, однак зазвичай нівелюється в ході продовження навчання.

Впродовж навчання юнака в університеті він засвоює все більше знань, зростає його теоретична професійна компетентність. Однак для багатьох студентів стає випробуванням педагогічна практика, успішне проходження якої вимагає не тільки вагомої теоретичної підготовки, а й практичних вмінь організації навчально-виховного процесу школярів, задіяності особистісних якостей. Розрив у професійній компетентності, зумовлений переважанням теоретичної підготовки над практичними вміннями та навичками, неузгодженість розвинених інтелектуальних якостей і недостатніх організаторських здібностей може викликати у студента негативне враження про себе як майбутнього фахівця, а відтак і спричинити *диспозиційний* внутрішньоособистісний конфлікт.

Багатьох студентів університетів, педагогічного в тому числі, торкається *рольовий* конфлікт, який може спричинитись декількома факторами. Загальною його ознакою є загострення суперечності між тиском альтернативних для молоді людини вимог. Так, за умов одночасного отримання освіти студентом в двох вищих навчальних закладах він може потерпати від подвійного навчального навантаження. Частина студентів намагається сумістити навчання в університеті та роботу. На початкових курсах це може бути зумовлене потребою в оплаті навчання, робота не відповідає спеціалізації, а слугує лише джерелом заробітку. Таким чином юнак потрапляє в «замкнене коло», коли робота, з однієї сторони, є запорукою продовження навчання, а з іншої – заважає йому, викликаючи завантаженість. Дещо краще ситуація виглядає стосовно старшокурсників, які працюють за фахом, що здобувається, і набувають відповідного професійного досвіду.

Також перебування в статусі студента, що розгортається в юнацькому і на початку раннього дорослого віку, супроводжується активізацією потреби молодих людей у встановленні близьких взаємин, перспективному одруженні, народженні і вихованні дітей. В цьому випадку людина повинна поєднувати професійно спрямоване навчання і вибудову родинних взаємин,

обов'язки щодо яких можуть вступати в суперечку і з часом викликати внутрішньоособистісний конфлікт.

Проведені нами дослідження показали, що переживання студентами внутрішньоособистісного конфлікту може мати як конструктивну, так і деструктивну динаміку. Початок розгортання означеного феномену спільний – виникнення внутрішніх психічних суперечностей. Однак, при деструктивній динаміці конфлікту особистість може не усвідомлювати як суть, так і причини травмуючих переживань, використовуючи механізми психологічного захисту, або ж «застрягати» на самих переживаннях, залишаючи осторонь розв'язання суперечностей. Такий тривалий нерозв'язаний внутрішньоособистісний конфлікт може супроводжуватись значним психологічним пригніченням, переживанням почуття дискомфорту, розгубленості, тривоги й переходити у невротичний особистісний стан, що може спричинити соціальну дезадаптацію студента.

В конструктивному варіанті перебігу конфлікту відбувається усвідомлення особистістю суперечностей Я-реального та Я-ідеального, ймовірний аналіз причин цих суперечностей. Далі здійснюється пошук способів подолання конфлікту через аналіз внутрішніх та зовнішніх резервів, планування та впровадження шляхів розв'язання суперечностей, що нівелює внутрішньоособистісний конфлікт. Така динаміка переживання означеного психічного феномену може мати ряд позитивних особистісних наслідків для студента:

- сформована адаптація до умов навчання в університеті, збагачення життєвого досвіду в цілому,
- зростання розумового та емоційно-вольового потенціалу через подолання труднощів,
- гармонізація самооцінки, розвиток особистісної рефлексії,
- розширення механізмів самореалізації, сприяння пошукам особистісної ідентичності,

- вироблення стійкої мотиваційної готовності до майбутньої професійної діяльності,
- узгодження теоретичного (знання) та практичного (вміння і навички) компонентів фахової підготовки.

Безперечним є факт, що при внутрішньопсихічній локалізації конфлікту, він може спричинитись внаслідок проблем взаємодії особистості з соціумом. Тому проведене нами дослідження також було спрямоване на виявлення тих зовнішніх чинників, що спричинюють чи ускладнюють переживання внутрішньоособистісних конфліктів студентами педагогічного університету. Досить часто серед цих детермінант фігурує проблема некоректності вимог викладачів, що, за думкою опитаних, виявляється у нераціональному розподілі аудиторного та індивідуального навантаження впродовж семестру, недостатній мотивації оцінювання навчальних досягнень студентів, обмеженому висвітленні критеріїв самого оцінювання. Супутнім чинником до попереднього є труднощі адаптації першокурсників до кредитно-модульної системи організації навчання. Дається взнаки й недостатня матеріально-технічна забезпеченість навчання, обмеженість доступу до друкованих та електронних носіїв інформації. Частина студентів старших курсів називає причиною переживання внутрішньоособистісного конфлікту погану організацію та методичний супровід педагогічної практики, інші вказують на непродуктивну роботу викладачів з формування мотиваційної готовності до професійної діяльності.

Відповідно до проаналізованих даних дослідження нами напрацьовані наступні висновки:

1. Внутрішньоособистісний конфлікт, що переживається студентами, є поширеним явищем, що супроводжує їх професійне навчання.
2. Даний феномен розгортається як боротьба суперечливих мотивів, смислових систем, як внутрішнього, так і зовнішнього

походження, та супроводжується переживанням невпевненості, тривоги, дискомфорту та пригніченості.

3. При конструктивному подоланні внутрішньоособистісного конфлікту він дає позитивні наслідки для людини: стимулює до особистісного зростання, примножує досвід та адаптаційні можливості, забезпечує шляхи для самореалізації.
4. Внутрішньоособистісні конфлікти студентів педагогічного університету поділяються на певні типи залежно від детермінації та змісту: мотиваційний, адаптаційний, комунікативний, інтелектуальний, диспозиційний та рольовий.
5. Переживання студентами означеного феномену може мати як конструктивну, так і деструктивну динаміку залежно від впливу на особистість – носія конфлікту.
6. Серед визначених студентами зовнішніх чинників внутрішньо-особистісного конфлікту фігурують некоректні вимоги викладачів, складність пристосування до кредитно-модульної форми організації навчання, його недостатня матеріально-технічна забезпеченість, недоліки організації педагогічної практики.

Подальшим кроком дослідження має стати виявлення впливу певних особистісних якостей (сформовані життєві цінності, характер самооцінки) на механізми розв'язання внутрішньоособистісних конфліктів студентами педагогічного університету.

Використана література:

1. Герасімова Н.Є. Теоретичні передумови виникнення внутрішньоособистісного конфлікту // Наукове проектування інноваційних та альтернативних систем вищої освіти: Матеріали

Всеукраїнської науково-практичної конференції – Тернопіль, 2000. — С. 197-200.

2. Герасімова Н.Є. Соціально-психологічний аналіз внутрішньо-особистісного конфлікту // Психологія: Збірник наукових праць – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова. – 2000. – Випуск 11. — С. 54-60.

Чала О.А. Специфіка внутрішньоособистісних конфліктів студентів педагогічного університету

В роботі проаналізовано типологію, зміст та детермінацію внутрішньоособистісних конфліктів, що переживаються студентами педагогічного університету. Висвітлено питання конструктивної та деструктивної динаміки перебігу внутрішньоособистісних конфліктів, впливу зовнішніх чинників та їх виникнення.

Чалая Е.А. Специфика внутриличностных конфликтов студентов педагогического университета

В работе проанализировано типологию, содержание и детерминацию внутриличностных конфликтов, которые переживаются студентами педагогического университета. Освещены вопросы конструктивной и деструктивной динамики протекания внутриличностных конфликтов, влияния внешних факторов на их возникновение.